

HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK.

I. Lipót királynak 1682-ben kelt rendtartása az átvonuló katonaság számára.¹

Mi Lipót Isten kegyelméből megválasztott római császár, az ország mindenkori gyarapítója stb. magyar király stb. minden egyes tábornagynak, táborszernagynak, lovassági tábornoknak, tábornoknak, vezérőrnagynak, ezredesnek, alezredesnek, őrnagynak, lovassági és gyalogsági századosnak, hadnagynak, zászlósnek, őrmesternek, furirnak és összes császári seregeinknek, bármilyen nemzetbeliek vagy fegyvernembeliek legyenek, kik örökölt királyságunkban és országainkban jelenleg tartózkodnak és kegyelmes rendeletünkre ezután érkezni vagy átvonulni fognak, valamint papságunknak és világi előljáróinknak, az ország lakosainak, alattvalóinknak és hűséges embereinknek teljes jóindulatunkat és kegyünket nyilvánítjuk s ezennel a legkegyelmesebben tudtotokra adjuk a következőket.

Évek óta fennállott az a régi szokás, hogy kellő fegyelem esetén (a mint az előző országgyűlések határozatai és rendeletei világosan kimondják) a katonaság menetelése, a szállások elfoglalása és egyéb átvonulás alkalmával a lakosság a rendes havi zsoldon és a szokásos szolgalmányokon felül mint fában, sóban, világításban, a katonaság külön megterhelése nélkül önként adta természetben az ellátási járandóságot. A lakosság azért járt el így, hogy a katonának zsoldja megtakarításával az országon kívül is segítségére lehessen. Azonban az erőszak útján történt országos károsodás és zsarolás következtében, mely a kihirdetett rendszabályok és fegyelmi rendeletek ellenére folyt — mire az okot maga a katonaság adta — az átvonulási költséget nemcsak hogy az ellátási összegből vonták le, hanem az országgyűlés beleegyezésével még a hadiadót is leszállították, miből a kato-

¹ Nyomtatott oklevél Ujbánya (Bars vm.) város levéltárában: az 1650—1699. terjedő fasciculusban.

naság dicsőségének rovására számos akadály és hátrány származott, a mint ez közismert és egyéb katonai rendeletünkben is említettett. Ezért mi az egész országra kiterjedő atyai gondoskodásunknál fogva rendelet kibocsátására indíttattunk, hogy a kimerült földműves méltánytalanul meg ne terheltesék, a katona pedig a napi levonás folytán a kevesebb ember és ló-adag mellett is kellő ellátásban részesüljön, szükségleteit megfelelően fedezhesse és mindentől megfosztva ne maradjon. Mi sem akarunk háborús célra kapott összegeinkkel, a melyek nem erre adtak s nem is elegendők arra, hogy előre nem látott kiadásokra fordíttassanak, akképen rendelkezni, a miért szigorú háborús rendtartást hozunk be, melynek betartásával a jövőben minden kihágás ellen a legjobb tehetségünk szerint védekezünk s a bekövetkezendő átvonulás és elszállásolás miatt hozott rendszabályokat összeállítva mind a lakós, mind a katona tudomására hozván kihirdetjük.

Először is meghagyjuk és kegyelmesen elrendeljük, hogy minden bekövetkezendő meneteléskor szükséges intézkedések, a szállás kérdése és minden hozzátartozó ügy a tartományi és katonai biztosoknak (kik régi szokás szerint egymással megbeszélnek) minden alkalommal idejekorán tudtul adandók. Továbbá a menet irányát illetőleg a két fél a katonaságra és a lakosságra való tekintet nélkül kellő levelezés útján egyezték meg; a megérkező haderőt, lovaszt és gyalogost pedig a császári hadbiztosi hivatal a kirendelt tartományi biztosok jelenlétében még a határon vizsgálja felől szorgalmasan és a legpontosabban. A csapatok a kirendelt hadtáp jelentése szerint élelmeztesenek, mert a beszállásolt katonának tartásdíját egyedül a hadtáp adja, neki és senki másnak. Az illetéket a sereg távozása előtt azonnal kézbesíteni és a parancsokló tisztnek kellőképen nyugtázni kell. A naponkénti ember-adag ne legyen több két font kenyérnél, egy font marhahúsnál, ¹ 2 meszely bornál vagy egy pint sörnél; a ló-adag pedig ne haladja meg a hat font zabot, hat font szénát és egy köteg szalmát. A tisztek az illető helységben a felek előtt is ismeretes rendtartás értelmében a meghatározott adaggal megelégedni tartoznak és ezen felől semmit sem követelhetnek.

Másodszor. Hogy a paraszt és katona megélhessen s a természetben adandó élelem és abrak egyik félnek se legyen terhére, a kivetett hadi zsoldból naponta minden emberre és lóra 2—2 krajczár essék; e 4 krajczárt készpénzben kell megadni és a katona zsoldjából levonni; az összeget pedig — a mint említve lett — a parancsnoknak nyugtázzák.

Harmadszor. E kötelezettség csak a főmenetelésre, mikor több

testület vagy ezred megyen, vagyis a fő-átvonulásra értendő és nem arra, mikor csak századonkint az ország egyik helyéről a másikra vonulnak. Ilyenkor a kiadást a fent kivetett tartásdíj szerint az ország fedezze, a mit kétségtelenül magára is fog vállalni, a mi és a katonák hozzájárulásának igénybevétele nélkül — a mi úgyis csak csekély összeget jelentene — (a mint mi bizalmunkat is leghűsegebb rendjeinkbe kegyelmesen helyezzük). A községek segélyezéséhez azok a körülfekvő helységek is hozzájárulhatnak, melyeket az átvonulás nem érint; de segélyüket nem szabad kierőszakolni.

Negyedszer. A lakosság felvilágosítására — a mint az örökös tartományokban szokásos — a legkegyelmesebben meghagyjuk, hogy a tábornokok, ezredesek, alezredesek és őrnagyok, noha ellátásuk altisztjeik és századaik száma szerint történik s ez idő szerint a teljes állomány szerint folyik, meneteléskor a természetben kivetett járandóságot csak az engedélyezett mennyiségben kapják, a mint ezt a magasabb rendelet és szokásos tartásdíj egyöntetűen előírják. Így a közkatona sem követelhet többet, a mint írva is van.

Ötödször. Ismeretes, hogy a tisztek rendesen több lovat tartanak, mint a hány nekik kijárna a fent említett rendtartás értelmében. Ez okból a beszállásolt katona a ló tartás fejében átvett 4 krajczár összeg ellenében több lónak való eleséget ne adjon, mint a hány lovat minden tiszttel szabály szerint tarthat. A mennyit a többi ló fogyaszt, azt maga a tiszttel fedezze, még pedig az országban szokásos vételár szerint.

Hatodszor. A toborzást végző ezredesek, lovassági és gyalogsági századosok, a kik megállapodás szerint a felállítandó csapatok legénységét a mi és országaink anyagi hozzájárulása nélkül tartoznak a kitűzött szállásokba és gyűjtőhelyekre rendelni, egyúttal maguk is élelmezzék őket a rendes hadtáptól szerint; alattvalóink tehát ingyen, vétel nélkül nem tartoznak őket ellátni. Ha ezenkívül akarnának nekik valamit juttatni, az árát a meghatározott összegből levonnál semmiképen sem szabad.

Hetedszer. Jelen császári és királyi levelünk értelmében összes kirendelt tábornokainknak, ezredeseinknek, egyéb vezérlő és parancsnokló tiszteknek szigorúan meghagyjuk, hogy a nekik alárendelt katonaság között mind menetelés közben, mind a szállásokban szigorú fegyelmet tartsanak; szándékos kihágást, fegyelmezetlen viselkedést, kártevést meg ne engedjenek, de maguk se kövessenek el, hanem mindenképen állják útját és akadályozzák meg. A mennyiben a kihágás az összeseket illeti, egyeseket csupán felelőségre vonni nem kell, mivel ekkora tömegben a tettest kitudni és megnevezni lehet.

tetlen; hanem a baj orvoslását tekintet nélkül a parancsnokló ezredesre vagy tisztre, az ezrednél vagy századnál kell keresni; az okozott kárt pedig az ellátási összegből elengedhetetlenül le kell vonni. Egyébként az ezredesek vagy parancsnokló tisztek kötelesek a kihágást csapataiknál jóvátenni és az ügyet illetékes helyen mindenkor bejelenteni.

Nyolczadszor. A tábornokok, ezredesek és egyéb tisztek ügyeljenek, hogy a katonák mind menetelés közben, mind a szállásukon együtt maradjanak és ne tűrjék, hogy a kijelölt útról letérjenek, a kijelölt szállásból távozzanak és megszökjenek. Ha ennek folytán a parancsnokló tisztt egyeseket vagy többeket érvényes menetelési igazolvány nélkül találna, vagy pedig ha az úton, a vidéken, városban vagy községben rablást, fosztogatást vagy más egyéb kihágást követnének el és elfogattatnának, akkor minden országos hatóságnak, városnak és bíróságnak szabadságában áll, a mennyiben módjukban van, őket tartóztatni, ezt tisztheiknek bejelenteni és őket kiadni. Továbbá tartóznak a történeteket az országos udvari hadbírósnak is körülményesen bejelenteni, hogy a tények értelmében kiszabassák a megérdemelt büntetést másnak elijesztő például és azt végre is hajtsák. Effélék elkerülése végett a szállásokat úgy kell elrendezni, hogy minden helységben, a hova a legénységet tömörítik, egyúttal tisztek és altisztek is megszálljanak, kiknél a kihágás miatt panaszt emelni és összefüggő történetét előadni is lehessen. Ha a tisztt részéről nem intéztetnék el méltányosan, a tettet halasztás nélkül be kell jelenteni az országban tartózkodó főhadbiztosunknak, hogy a szükséges kártérítés idejekorán teljesítessék — a mint ennek mindenkor meg kellene — s nem akkor, mikor a kivetett készpénzfizetés tüstént nem teljesíthető, hogy a már messze eltávozott századok után hosszú kézzel nyúlni ne kelljen. A jövőben történő elszámolásoknál és hasonló pénzlevonásoknál ügyelni kell, hogy a törlesztés ne legyen annak a beszállásolt katonának terhe, a ki a kiadást fedezte.

Kilenczedszer. A panasztevés határideje bezárólag tizennégy nap legyen s — a mint mondva lett — a mit ez időn belül nem jelentettek be a tiszteknek vagy felsőbb parancsnokoknak, azt a jövőben se hallgassák meg. Ez okból távozás előtt a katonaság kérdezze meg az átvonulást végrehajtó biztosokat, hogy panasz történt-e? Továbbá nyugtát is kérjenek a katona által elköltött élelem és a szükségelt eleség megtérítéséről.

Tizedszer. A magasabbrangú tiszteknek és parancsnokoknak meghagyjuk a jövőben, hogy a menetelés..... és csupán harmad vagy negyed napon tartsanak pihenőt.

Tizenegyedszer. A menetelés és a kijelölt egyenes út a legjobban megfelelő menetelési rend szerint történjék s előle nem szabad kitérni egyes uradalmak megkímélése végett sem. Mert ezáltal másokat jobban zaklatnának s a katonaságot is kifárasztanák a fölösleges kerüléssel, a mi a szolgálat nem csekély rovására menne. Ez okból a gyakran említett magasabbrangú tisztek és parancsnokok a hadbiztosok iránt kellő tisztelettel tartoznak viseltetni s akaradjuk ellenére átvonulniok nem szabad sem pedig előzetes engedély és jóváhagyás nélkül a szállást tetszésük szerint rendezni és megváltoztatni; még kevésbé szabad személyre szóló összeget, vámpénzt, menlevéért való pénzt vagy másféle előnyök fejében fizetendő összeget, adományokat és effajta bárminemű díjakat saját hasznukra kamatoztatni vagy bekövetelni. Az ebből folyó kártérítést és büntetést a legszigorúbban fogjuk végrehajtani.

Tizenkettőszer, Meneteléskor egy gyalogszázadnál három, legfeljebb négy kocsinál több nem lehet; lovasszázadnál csak két kocsi. Ha szükség van rá, előfogatot szabad használni, de tovább, mint a hogyan a tartományi hadbiztosok elrendelik, nem szabad, sem erőszakkal elvinni vagy az állatokat kifogni; efféle kihágást meg kell büntetni, a hibás század vagy ezred pedig minden kárt és kiadást jóvátenni tartozik.

Tizenharmadszor és utoljára meghagyjuk, hogy senki, akár magasabb vagy alsóbb rangú katonatiszt vagy egyszerű katona legyen, ne merészeljen templomot, kolostort, plébániát, kórházat, kastélyt, szabadalmazott területet, malmot, mészárszéket és egyéb szabadalmakkal felruházott helyeket, sem egyházi és világi személyeket, házakat beszállásolással, sarczolásal vagy egyéb módon az eddigi szokás ellenére megterhelni; hanem minden ember mindazt és a mi az előzőleg kiadott fegyelmi szabályzatban és ellátási rendeletben ezekre az esetekre foglaltatik és jelen levelünkben nem változott meg, tartozik pontosan szemmel tartani és teljesíteni a büntetés és . . . elkerülése végett. Kiki tehát tartózkodjék attól, hogy legkegyelmesebb parancsunkat, határozott akaratunkat és szabályainkat hűségesen meg ne tartsa, engedelmesen végre ne hajtsa vagy megsértse.

Adatott Laxenburg kastélyunkban május 4-én az 1682. esztendőben, birodalmi uralkodásunk huszonnegyedik, magyarországi uralkodásunk huszonhetedik, csehországi uralmunk huszonhatodik évében.

Lipót.

Badeni M. Hermann.

A csász. és kir. felség tulajdon parancsából.

Dorsch Keresztély.

Wöber János Ádám.

Dr. Relković Neda.